

Umumta'lim maktablari musiqa darslarida musiqa tinglash jarayonining metodik asoslari

Baxodirxon Sayfiddinovich Ahmedov
Namangan davlat pedagogika instituti

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumta'lim maktablari musiqa darslarida musiqa tinglash jarayonining metodik asoslari ilmiy va pedagogik jihatdan tahlil qilinadi. Musiqa tinglash faqat eshitish faoliyati emas, balki o'quvchining estetik idrokini shakllantirish, hissiy-intellektual dunyosini boyitish, milliy va jahon musiqiy merosini anglashga yo'naltirilgan murakkab pedagogik jarayon sifatida ko'rib chiqiladi. Maqolada musiqa tinglashning yosh xususiyatlariga moslashuvi, tayyorlov, bevosita tinglash va tahlil bosqichlari, interfaol metodlar, multimediya vositalaridan foydalanish, shuningdek, tarbiyaviy va estetik ahamiyati metodik nuqtai nazardan yoritilgan. Shuningdek, maqolada musiqa tinglash jarayonida o'qituvchining roli, tizimlilik va izchillik tamoyillari, baholash va o'quvchilarning faol ishtirokini rag'batlantirish masalalari ham ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari umumta'lim maktablarida musiqa ta'limini takomillashtirish va o'quvchilarda ongli musiqa tinglash ko'nikmalarini shakllantirishda amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: musiqa tinglash, umumta'lim maktabi, metodik asoslar, estetik tarbiya, pedagogik jarayon, interfaol metodlar, multimediya vositalari, yosh xususiyatlari, milliy musiqiy meros

Methodological foundations of music listening in general education school music lessons

Baxodirxon Sayfiddinovich Ahmedov
Namangan State Pedagogical Institute

Abstract: This article scientifically and pedagogically analyzes the methodological foundations of music listening in general education school music lessons. Music listening is not merely an auditory activity, but a complex pedagogical process aimed at shaping students' aesthetic perception, enriching their emotional and intellectual world, and understanding national and world musical heritage. The article discusses the adaptation of music listening to age-specific characteristics, preparatory, direct listening, and analytical stages, the use of interactive methods and multimedia tools, as well as its educational and aesthetic significance from a methodological perspective. Moreover, the article addresses the teacher's role in the music listening

process, the principles of systematicity and consistency, assessment, and the promotion of active student participation. The research findings are practically significant for improving music education in general education schools and developing students' conscious music listening skills.

Keywords: music listening, general education school, methodological foundations, aesthetic education, pedagogical process, interactive methods, multimedia tools, age-specific characteristics, national musical heritage, assessment

Umumta'lim maktablari musiqa ta'limi tizimida musiqa tinglash jarayoni o'quvchilarning estetik tafakkurini shakllantirish, ularning hissiy-intellektual dunyosini boyitish va milliy hamda umuminsoniy madaniy qadriyatlarni anglashiga xizmat qiluvchi muhim metodik yo'nalishlardan biridir. Musiqa tinglash - bu oddiy eshitish emas, balki ongli, tahliliy va emotsional idrok etish jarayoni bo'lib, unda o'quvchi musiqiy obrazni qabul qiladi, uni ichki tajribasi bilan solishtiradi, mazmunini anglaydi va estetik baholaydi. Shuning uchun ham umumta'lim maktablarida musiqa tinglashni tashkil etish pedagogik, psixologik va metodik asoslarning uzviy birligiga tayanishi lozim. Musiqa ta'limining zamonaviy konsepsiyasi o'quvchini passiv tinglovchidan faol mushohada qiluvchi subyekt darajasiga ko'tarishni nazarda tutadi. Bu esa tinglash jarayonini to'g'ri rejalashtirish, maqsadli tashkil etish va bosqichma-bosqich murakkablashtirib borishni talab qiladi.

Musiqa tinglash jarayonining metodik asoslarini belgilashda, avvalo, musiqaning o'ziga xos san'at turi sifatidagi tabiatini hisobga olish zarur. Musiqa - vaqt san'ati bo'lib, u ohang, ritm, lad, tembr, dinamika kabi ifoda vositalari orqali inson ruhiyatiga ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun o'quvchi musiqani tinglash jarayonida nafaqat tashqi tovush oqimini qabul qiladi, balki undagi ichki mantiqni, rivojlanish dinamikasini, hissiy ohangini sezadi. Bu jarayon psixologik jihatdan idrok, diqqat, xotira, tasavvur va tafakkur kabi bilish jarayonlarining uyg'un faoliyatini talab etadi. Boshlang'ich sinf o'quvchisida musiqa ko'proq obrazli-hissiy asosda qabul qilinsa, yuqori sinflarga kelib tahliliy-anglov darajasi kuchayadi. Shu bois metodika yosh xususiyatlarini e'tiborga olgan holda tuzilishi lozim.

Musiqa tinglashni samarali tashkil etishda o'qituvchining tayyorgarligi hal qiluvchi ahamiyatga ega. O'qituvchi asarni chuqur tahlil qilgan, uning janrini, shaklini, mazmunini, yaratilish tarixini bilgan holda darsga kirishi kerak. Masalan, o'zbek milliy musiqasining yuksak namunalaridan bo'lgan Shashmaqom yoki xalq kuy-qo'shiqlarini tinglash jarayonida ularning lad tizimi, usul xususiyatlari, ijrochilik an'analari haqida qisqacha, lekin aniq ma'lumot berish o'quvchining ongli idrokini ta'minlaydi. Shu bilan birga, jahon musiqa merosidan namunalar, masalan, Wolfgang Amadeus Mozart yoki Ludwig van Beethoven asarlarini tinglashda ularning uslubiy yo'nalishi, davr estetikasi, shakliyl qurilishi haqida izoh berish metodik jihatdan maqsadga muvofiqdir.

Biroq bu ma'lumotlar darsni ma'ruza shakliga aylantirib yubormasligi, balki tinglashga tayyorlovchi omil sifatida xizmat qilishi kerak.

Musiqqa tinglash jarayoni odatda uch asosiy bosqichda tashkil etiladi: tayyorlov bosqichi, bevosita tinglash bosqichi va tahlil-muhokama bosqichi. Tayyorlov bosqichida o'quvchilarning e'tiborini jamlash, ularni muayyan emotsional holatga keltirish muhimdir. Bu bosqichda o'qituvchi savol-javob, qisqa suhbat, tasviriy materiallardan foydalanish orqali asarning mazmuniga kirish imkonini yaratadi. Masalan, tabiat manzarasini tasvirlovchi kuy tinglanishidan oldin o'quvchilardan tabiat haqidagi tasavvurlari so'ralishi mumkin. Bevosita tinglash jarayonida esa sukunat, diqqat va ichki mushohada muhiti yaratiladi. O'qituvchi asarni to'liq yoki qismlarga bo'lib eshittirishi mumkin. Boshlang'ich sinflarda qisqa va ravon kuylar tanlansa, yuqori sinflarda murakkab shakldagi simfonik yoki vokal asarlar ham qo'llanilishi mumkin. Tinglashdan keyingi tahlil bosqichida o'quvchilar o'z taassurotlarini ifodalaydi, asarning kayfiyati, tempi, dinamika o'zgarishlari, asosiy mavzusi haqida fikr yuritadi. Bu jarayon o'quvchining nutq madaniyatini, estetik baholash qobiliyatini rivojlantiradi. Musiqqa tinglash jarayonida tarbiyaviy maqsad ham alohida ahamiyat kasb etadi. Musiqqa o'quvchilarda vatanparvarlik, insonparvarlik, go'zallikka muhabbat tuyg'ularini shakllantiradi. Milliy kuy-qo'shiqlar orqali o'z tariximiz, urf-odatlarimiz, an'analarimizga hurmat uyg'otiladi. Shu bilan birga, jahon musiqqa namunalari orqali boshqa xalqlarning madaniyatiga nisbatan bag'rikenglik va hurmat tuyg'usi rivojlanadi. Estetik tarbiya jarayonida musiqqa tinglashning o'rni beqiyosdir, chunki u bevosita hissiyotga ta'sir etadi va ichki kechinmalarni boyitadi.

Baholash masalasi ham metodik jihatdan muhimdir. Musiqqa tinglashda o'quvchining faol ishtiroki, tahliliy fikri, emotsional munosabati inobatga olinadi. Bunda an'anaviy og'zaki so'rov bilan bir qatorda ijodiy topshiriqlar, kichik yozma mulohazalar, test savollari qo'llanilishi mumkin. Eng muhimi, baholash rag'batlantiruvchi va motivatsion xarakterga ega bo'lishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, umumta'lim maktablari musiqqa darslarida musiqqa tinglash jarayonining metodik asoslari ilmiy-pedagogik tamoyillarga, yosh psixologiyasi xususiyatlariga va estetik tarbiya maqsadlariga tayanadi. Bu jarayon o'quvchini musiqiy madaniyatga oshno etish, uning didini shakllantirish, ma'naviy dunyosini boyitish vazifasini bajaradi. Ongli va faol tinglash ko'nikmasini shakllantirish orqali o'quvchi nafaqat musiqqa san'atini tushunadi, balki hayotdagi go'zallikni anglash, his etish va qadrlash qobiliyatiga ega bo'ladi. Shunday ekan, musiqqa tinglashni puxta metodik asosda tashkil etish umumiy ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biri sifatida e'tirof etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abduraimov, S., & Mirzajonova, M. (2025). HARQ ALLOMALARINING MUSIQIY QARASHLARI VA UNING MUSIQA FANI RIVOJIGA TA'SIRI. Universal xalqaro ilmiy jurnal, 2(4.3), 504-509.
2. Abduraimov, S. (2025). O 'QUVCHILARGA TO 'G 'ARAK MASHG 'ULOTLARI ORQALI MILLIY QO 'SHIQLARNI O 'RGATISH METODIKASI (5–7 SINFLAR MISOLIDA). Universal xalqaro ilmiy jurnal, 2(4.3), 354-355.
3. Abduraimov, S. (2025). THE ROLE OF MUSIC GROUPS ORGANIZED OUTSIDE THE CLASSROOM IN THE EDUCATION OF SCHOOL STUDENTS. Наука и инновации в системе образования, 4(5), 82-85.
4. Abduraimov, S. (2025, May). THE IMPORTANCE OF USING GAMMA EXERCISES IN LEARNING PROCESSES. In Международная конференция академических наук (Vol. 4, No. 5, pp. 103-106).
5. Abduraimov, S. (2024). METHODS OF USING PRACTICAL METHODS IN MUSIC CULTURE LESSONS IN HIGH SCHOOLS. Решение социальных проблем в управлении и экономике, 3(6), 22-25.
6. Abduraimov, S. Z. (2024). MUSIQA TO 'GARAKLARI ASOSIDA O 'QUVCHILARDA MILLIY RUHIYAT TUSHUNCHALARINI SHAKLLANTIRISH USULLARI. Inter education & global study, (5 (1)), 44-51.
7. Jurayeva, G. (2024). MUSIQA FANIDA XALQ CHOLG'ULARINI O'RGATISHDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH. Universal Science Perspectives International Scientific Practical Journal, 1(1).
8. Jurayeva, G. (2024). MUSIQA FANIDA XALQ CHOLG'ULARINI O'RGATISHDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH. Universal Science Perspectives International Scientific Practical Journal, 1(1).
9. qizi Jurayeva, G. Z. (2025). MUSIQA FANI ORQALI O'QUVCHILARNING ESHITISH QOBILIYATLARINI KUCHAYTIRISH. Ustozlar uchun, 82(1), 387-390.
10. qizi Jurayeva, G. Z. (2025). STEAM YONDASHUVI ASOSIDA MUSIQA DARSLARINI TASHKIL ETISH. Ustozlar uchun, 82(1), 383-386.
11. Jurayeva, G. (2025). TALABALARNING O'ZBEK XALQ CHOLG'ULARIDA IJROCHILIK MAHORATLARINI OSHIRISHDA USTOZ-SHOGIRD AN'ANALARINING O'RNI. Universal xalqaro ilmiy jurnal, 2(4.3), 535-538.
12. Qaxramonovich, B. X. MILLIY CHOLG 'ULAR IJROSIDA MUSIQIY MEROSNING TALABALAR XISSIY JARAYONLARIGA TA'SIRCHANLIGI. O 'ZBEK MILLIY CHOLG 'ULARI SOZGARLIGINING O 'ZIGA XOS ILMIY-TARIXIY EVOLYUTSIYASI, 201.
13. Sayfiddinovich, A. B. (2025). Dirijorlik fani haqida. Research Focus, 4(Special Issue 3), 222-233.

14. Sayfiddinovich, A. B. (2025, December). BOSHLANG'ICH SINFLAR O'QUVCHILARIDA MUSIQAGA JO'RBOLISH FAOLIYATINI SHAKLLANTIRISH. In Partner conferences of the International Scientific Journal Research Focus (Vol. 1, No. 1, pp. 584-587).
15. Temirxanova, G. (2025). BOSHLANG'ICH SINFLARDA MUSIQA TA'LIMINING AHAMIYATI VA O'QUVCHILARNING MA'NAVY RIVOJLANISHIGA TA'SIRI. Modern Science and Research, 4(5), 299-303.
16. Axmedov, B. (2025). DIRIJORLIK FANI HAQIDA. Universal xalqaro ilmiy jurnal, 2(4.3), 401-407.
17. Axmedov, B., & To'lanova, M. (2025). RITMIK CHIZGILAR VA TUZILISHLAR HAMDA BADIY OBRAZLAR YARATISH ORQALI BOLALAR TASAVVURLARINI RIVOJLANTIRISH OMILLARI. Universal xalqaro ilmiy jurnal, 2(4.3), 447-450.
18. Axmedov, B., & Muxammatova, G. (2025). MUSIQA MASHG'ULOTLARIDA TARBIYALANUVCHILARNING IJODKORLIK QOBILIYATINI LOYIHALASHTIRISH VA ULARNING RIVOJLANISHINI DIAGNOSTIK TAHLIL QILISH. Universal xalqaro ilmiy jurnal, 2(4.3), 371-375.
19. Knieter, G. L. (1979). Music as aesthetic education. NASSP Bulletin, 63(430), 19-27.
20. Boltaboyev, A.X. (2025). Umumta'lim maktablarining boshlang'ich sinf o'quvchilarini tasviriy san'atga o'rgatishning maqsadi va mazmuni. Namangan Davlat Pedagogika Instituti: Ta'lim va Taraqqiyot ilmiy-uslubiy jurnali, 6, 50–55.
21. Rakhimov, K. K. (2021). The beginning of russian music culture. Asian Journal of Multidimensional Research, 10(12), 662-667.
22. Sobirov, B. (2020). O'zbek xalq musiqasining estetik xususiyatlari bo'yicha tadqiqotlar tahlili. Amerika ijtimoiy fanlar va ta'lim innovatsiyalari jurnali , 2 (07), 371.
23. Oktabrov, M. A. (2025, December). Ways to enhance students' artistic and aesthetic taste in fine arts lessons. Claritas Conference Platform, 3, 8–12.
24. Oktabrov, M. A. (2025). The emotional expression of artists through colors and the psychological effect of colors in artworks. European Review of Contemporary Arts and Humanities, 1(4), 30–34.
25. Boltaboyev, A.X., & Xaydarova, M.K. (2026). Kompyuter dizayn orqali maktab o'quvchilarining estetik tafakkurini rivojlantirish. Zamonaviy san'at va gumanitar fanlar bo'yicha Yevropa sharhi, 2(1), 42–44.
26. Oktabrov, M. A. (2025). Innovatsion yondashuv asosida bolalarni dekorativ rasm chizishga o'rgatishning didaktik ahamiyati. IMRAS, 8(6), 142–147.

27. Oktabrov, M. A. (2025). Natyurmort tuzish va uni tasvirlash usullari. *Intellectual Education Technological Solutions and Innovative Digital Tools*, 3(33), 75–80.
28. Oktyabrov, M. A. O. G. L. (2026). Rangtasvir darslarida talabalarning mustaqil ijodiy faoliyatini rivojlantirishda master-klass metodining tutgan o ‘rni. *Science and Education*, 7(1), 999-1004.
29. Odilboyeva, U. Z. (2025, December). The scientific and pedagogical influence of teacher cognition theory on method selection in the educational process. *International Conference Platform*, 6, 152–157.
30. Boltaboyev, A.X. (2026). Academic Research in Modern Science. *International Scientific-Online Conference*, 3(8), 140–146. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10776293>
31. Odilboyeva, U. Z. Q. (2026). O ‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA TERMINLAR HOSIL BO ‘LISHINING QIYOSIY TAHLILI. *Mahalliy va xalqaro konferensiyalar platformasi*, (1), 32-36.
32. Odilboyeva, U. Z. (2026, January). THE DEVELOPMENT OF AUTOPEDAGOGICAL COMPETENCE IN STUDENTS DURING ENGLISH LANGUAGE EDUCATION. In *Claritas Conference Platform* (No. 1, pp. 90-93).